

Foti Benlisoy: ‘Kahrolsun istibdat’ ve partisyen antifaşizm

Posted on 05/03/2017

Birkaç hafta evvel Budapeşte Kent Konseyi, şehrin bir parkında bulunan György Lukács’ın heykelinin sökülmesi, yerine de Macaristan’ın kurucusu sayılan I. Stephen’in bir heykelini koyma kararı almış. Neofaşist Jobbik partisinin bir temsilcine ait olan ve hükümetteki otoriter-popülist Fidesz partisinin de desteklediği öneri, Lukács’ın komünist kimliği ve Yahudi kökleriyle alakalı. Haberi aktaran Macar yazar, “Bir felsefecinin heykelini kaldırmak mı? Böyle bir şeyin 2017 yılının Budapeştesi’nde değil, 1930’ların Nazi Almanyası’nda gerçekleşmesini beklersiniz” diye yorumda bulunmuş. Tarihin ileriye doğru yürüyüşünde faşizmi geçmişin nahoş bir hatırası sayan ve benzerlerine bizde de rastlanan bu gibi yorumları okuyunca insanın aklına Walter Benjamin’in sözleri geliyor: “Faşizmin şansı, hasımlarının tarihsel bir norm olarak algılanan ilerleme adına onunla mücadele etmesidir. Yaşadığımız olayların 20. yüzyılda ‘hâlâ’ olabileceğine şaşırmanın hiçbir felsefi yönü yoktur.”

Macar yazar istisna değil. 1990’lı yıllardan itibaren başımıza musallat edilen “liberal iyimserlik” gereği, “otoriterleşen” Türkiye’yi demokratikleşen bir dünyanın istisnası sayan görüşler, bugün bile hâlâ revaçta. Oysa Trump’ın ABD başkanı, Marine Le Pen’inse Fransa’da en güçlü başkan adayı olduğu bir devirde Erdoğan istisnayı değil, “normali” temsil ediyor. Yakın geçmişin liberal iyimserliği yerini çoktan 1930’lu yıllarla yapılan benzetmelere, “küresel” Weimar cumhuriyetinin çöküşüne dair yorumlara bırakmış durumda. İşçi sınıfının siyasal, ekonomik ve toplumsal gücünü kırmaya dönük bir siyasal saldırı olan neoliberalizm üzerine temellenen Soğuk Savaş sonrası liberal-parlamentar demokrasiler birer birer çatırıyor. 2008 kapitalist krizinin derinleştirdiği temsil krizi, sermayenin hegemonik kapasitesinin dünya ölçeğinde gerilemesi anlamını taşıyor. Merkez partilerin toplumsal tabanları erirken “geleneksel” yöntemlerle rıza üretmekte zorlanan

siyasal sistem, parlamenter nizamın gelenek ve kurallarından giderek uzaklaşıyor.

Troçki “her ülkedeki durum, dünya sürecindeki unsurların eşitsiz bir bileşimidir” diye yazar. Kapitalist kriz ve emperyalist sistemde hegemonya bunalımı bağlamında mevcut liberal düzenin sürdürülemezliği, ancak emekçilerin de siyasal ve sosyal güç dengelerini lehlerine dönüştürecek bir atılım içerisinde olamayışı, günümüz dünyasındaki hemen her siyasal gelişmenin fonunu oluşturuyor. Gramsci’nin meşhur “kriz tam da eskinin ölmekte oluşu, yeninin ise doğamıyor oluşundan meydana geliyor; bu fetret devrindeyse çeşit çeşit marazi belirtiler ortaya çıkıyor” deyişi, tam da bu “fonu” tarif ediyor. Gramsci’nin andığı o marazi belirtilerle nasıl mücadele edeceği meselesiyse, günümüzün en yakıcı sorusunu teşkil ediyor.

PLEBYEN İSTİBDAT KARŞITLIĞI

Bu sorunun cevabı için yazının başında Budapeşte’deki heykelinin makûs talihini andığımız Lukács’a geri dönelim. Geçen yüzyılın alacakaranlığına yakalanmış her devrimci gibi Lukács için de faşizme karşı nasıl durulabileceği temel önemde bir meseleydi. Lukács, faşizme karşı mücadeleyi hümanist kültür ile barbarlık arasındaki mücadele, Alman kültürüne içkin iki temel eğilimin çarpışması olarak yorumluyordu. Alman hümanist kültürünün büyük birikimi karşısında Nazizm, kökleri Schopenhauer’e, Wagner’e, Nietzsche’ye uzanan bir “akla karşı isyanı” temsil ediyordu. Bir “yozlaşma”, “aklın yıkımı” olarak gördüğü Nazizme karşı daha erken burjuva yüksek kültürünün saygınlığını öne sürmesi dolayısıyla onun bu tutumu, liberal antifaşistlerin “patrisyen antifaşizmi”ne benziyordu.

Lukács’ın çağdaşı Bertolt Brecht ise faşizme karşı daha farklı bir duyarlılığa işaret eder. O faşizmde sınıf mücadelesinin bir devamını, burjuvazi ile proletarya arasındaki kavganın daha da kızışmasını görür. Faşizme karşı yüksek kültürü değil, Şvayk karakterinde olduğu gibi plebyen tavrı koyar. Lukács’ın faşizme karşı Kant’a, Goethe’ye, Schiller’e yöneldiği yerde

Brecht, Weimar cumhuriyetinin modern, kentli toplumuna uyarlı bir sanat anlayışına ve politik tavra yönelir.

Eugene Lunn'un hatırlattığı gibi, Brecht de Lukács da faşizme karşı bir tür birleşik cepheyi savunur: "Ancak Lukács'ın burjuva liberallerin işçi sınıfıyla ittifakını sağlamaya çalıştığı ve liberal mirasın klasik patrisyen çizgisini vurguladığı yerde Brecht, eski ya da yeni ekonomik ve siyasal seçkinlere karşı işçilerden, alt orta sınıflardan, köylülerden ve yabancılaşmış entelijansiyadan oluşan, aşağıdan bir birleşik cephe için çalışıyordu."

1930'ların dünyasında değiliz elbet; o günlerin siyasal tutum alışlarıyla bugün arasında kurulacak her benzetme ister istemez eksik, yetersiz olacaktır. Ancak bütün kısıtlarına karşın Brecht ve Lukács'ın "patrisyen" ve "plebyen" antifaşizmleri, bugün için de kullanışlı bir çıkış noktası olabilir. Bu anlamda, neofaşist ve postfaşist bileşenleri de dahil olmak üzere dünyadaki otoriter dalgaya genelgeçer ilk yanıtın, "patrisyen antifaşizmin" bir benzeri olduğu rahatlıkla söylenebilir. Yeni dünyanın canavarlarına karşı eski dünyanın kural ve teamüllerini, eskinin "normalini" çıkartmak yaygın bir tepki. Otoriter popülizmi eskinin liberal dünyasının terazisinde yargılamak, onlara bu eski dünyanın "saygınlığı" adına karşı çıkmak, "herkesin", yani eskinin seçkinlerinin de dahil olduğu Trump karşıtı ya da Le Pen karşıtı cepheleer günün siyasal modaları adeta.

Aynı durum bizde de geçerli değil mi? Son dönemin popüler bir sloganının tabiriyle "istibdada" karşı plebyen değil de patrisyen duyarlılığının daha belirleyici olduğunu söylemek haksızlık olur mu? Plebyen bir istibdat karşıtlığının gereği, siyasal istibdadı fabrikadaki sermaye istibdadıyla, evdeki patriyarkal istibdatla birlikte düşünmek. Böyle sınıf içeriği belirgin, "bütünsel" bir antiotoriterizm yönünde solun çabaları yok değil elbette. Ancak sosyalist hareketin "yapısal" diye nitelendirilebilecek zaaflarının da etkisiyle bunlar bir türlü toplumsallaşamıyor, siyaseten görünür hale gelemiyor. Hal böyle olunca da liberal, milliyetçi ya da cumhuriyetçi renkleriyle "patrisyen istibdat karşıtlığı"nın sesi çok daha gür çıkıyor. Böylece Bonapartist meydan okuma karşısında "burjuva geleneğinin saygınlığının",

yani en iyi durumda kuvvetler ayrılığının, parlamenter teamüllerin ya da “Cumhuriyetin” kendi başlarına yeterli olacağı zehabı yaygınlaşıyor.

Biz de faşist “akıl dışılığa” karşı Goethe ve Schiller’e sığınmıyoruz elbet ama ahir zamanların karanlığına karşı bir tür “modernlik nostalgisini” çıkartıyoruz. Ya “İzmir’in dağlarında çiçeklerin açtığı” 1920’li, 30’lu yıllara dönüyoruz ya da mesela Recep İvedik’lere karşı Yeşilçam’ın Hulusi Kentmen’li Adile Naşit’li yıllarına sığınıyoruz. Oysa Brecht’in Lukács’a yönelttiği eleştirilerin birinde söylediği gibi: “Geriye dönüş yoktur. Bu eskinin iyi, yeninin kötü olması meselesi değildir. (...) Kitleleri terk ederek değil, ancak onlarla birlikte yeniden insan olacağız ama daha önce olduğumuz gibi değil.”

Isaac Deutscher’e kulak vererek bitirelim: “Marksistlerin görevi Nazizme karşı ‘aklı’, ‘patrisyen ağırbaşlılığı’ ve burjuvazinin saygıdeğer geleneklerini çıkartmak değildi; olgunlaşmamış ve irrasyonel isyan biçimlerini kınamak hiç değildi. Marksizm ancak kendi programını ikna edici bir biçimde yeniden ifade edip onun, o yılların korkunç kriziyle ilgisini ortaya koyabildiği oranda galebe çalabilirdi. Ancak Lukács’ın edebi eleştirisi tam da Nazizmin karşısına akılcılık ve burjuva geleneğinin saygınlığını çıkartmakla maluldü.”

Eskilerin tabiriyle “demokratik görevlerle sosyalist görevlerin” belki de hiçbir zaman olmadığı kadar kaynaştığı bir devirde, aynı hataya düşmek gibi bir lüksümüz olmamalı...

Kaynak: evrensel.net